Fra Det Kgl. Biblioteks tekstportal (tekster.kb.dk)

Forfatter: Goldschmidt, M. A.

Titel: Hjemløs

Citation: Goldschmidt, M. A.: ”Hjemløs”, i Goldschmidt, M. A.: *Hjemløs*, udg. af Mogens Brøndsted ; Harald Jørgensen , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1999, s. 334. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-goldschmidt04-shoot-idm140467280745392.pdf (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Hjemløs

3. Rejsens udfordringer

Otto taler meget betegnende om »skæbnens imødekommen«, og tredje bog lægger alt til rette, således at han i Italien, Schweiz og Frankrig møder ikke alene de åndelige og politiske oplevelser han behøver, men også sine venner og veninder hjemmefra. Derved bliver dannelsesrejsens klassiske konfrontationer med kunst, religion og politik sat ind i en personlig udvikling og gjort til led i den individuelle skæbne mere end i en udvendig 'dannelse'. Forfatteren har selv forklaret heltens ophold i udlandet som »i visse Maader kun en ny, forstørret Gjentagelse af Fortiden«. Derfor har Otto flere gange fornemmelsen af déjà vécu.

Det subjektive islæt fremgår allerede gennem optakten til Europaafsnittet i form af rejsebreve til hans fortrolige Schiøtt. Han har undervejs mødt en landflygtig komtesse, hjulpet hende da toget løb af sporet og ved sin interesse for hende vakt en ung kvindelig medpassagers jalousi. Foruden de håndfaste symboler på hjemløshed (landflygtighed og afsporing) gentager dette konstellationen 335 fra en rotur, hvor hans betagelse af skuespillerinden fik den skinsyge Marie Elisabeth til at lade sig falde over bord (I s. 261 f). Skuespillerinden er da også den første fra hjemlandet som han genser - i Rom hvortil alle veje fører. Eller genhører, idet han i et osteri uset overværer hendes opgør med sin adelige gemal og svigermor. Hun længes tilbage mod teatret og også til Ottos ildfulde tilbedelse, og i Vatikanets antiksal finder hun samme lighed mellem ham og Apollonstatuen, som han fandt mellem den og Schiøtt: pileskytten mod idealets fjender. Han føler sig ildnet til bedrifter og beder i Colosseum stedets ånder bønhøre ham - en »forstørret gentagelse« af bønnen på den københavnske gade til muserne og gratierne. Nu ønsker han ikke blot at besynge livet, men at sætte sig til doms og vove livet derved.

Fra æsteticisme til heroisme, men hvordan og hvor? Næste gensyn er med Mendoza, som symbolsk skaffer den husvilde et foreløbigt logi, ligesom han engang gjorde i København (I s. 124, II s. 25). Dengang resulterede det i bekendtskabet med Nausikaa alias Pauline, i den hellenske ånd; nu er det en katolsk værtinde, som betages af ham og tillige med jesuitiske patere vil få ham til at konvertere. Den unge jøde er på sin anende måde gået i forvejen, idet han drages mod Kristusskikkelsen som rumniende lidelsens og offerets begreb. Men for Otto er det lokkende karakteristisk nok den jesuitiske magtbeføjelse, udsigten til at indvirke på sjæle. Det forbinder sig med det erotiske i gentagelse og variation af ledemotiverrie: det wintherske digt danner ouverture til romerindens hengivelse, og svarende til at pigen i serenaden fik en rose af sin tilbeder, kaster han under det store karneval en blomst til en tilsløret dame, idet han synger tavlebordsvisen. Som gengæld tilkaster hun ham senere en medaljon med den belvederiske Apollon, og han genkender hende ved karnevallets slut som - Camilla Hald (der har husket episoden fra den danske folkefest).

Nu er kortene for alvor ved at blandes. Og skæbnen/forfatteren har endda i mellemtiden spillet det vigtigste ud. Mendoza kunne ikke deltage i feststemningen og gik med Otto op på et højdedrag ved det kloster, hvor korsriddernes digter Tasso havde levet sin sidste tid. Her betroede han vennen at en ung romerpige for hans skyld var blevet nonne. Otto fik ham da til at synge sit folks sejrshymne, 336 Mirjamsangen. Kunne det jødiske gå op mod det katolske? Eller forenes dermed? Sangen blev hørt af en spansk-engelsk filantrop, rigmanden de Castro, der som sefardisk jøde kendte den fra synagogen, og det førte til at han for de to udviklede læren om Schekina, en art mosaisk helligand. I romanens system af vægtlodder har den tynge som de vises sten, ligesom forkynderens navn Castro er så fast en borg som Gud selv for lutheranerne. Det svarer i Wilhelm Meisters historie til indvielsen i den hemmelige orden.

Otto føler at hans ungdom er forbi, nu følger manddommens prøvetid. Han higer efter handling, og ved budskabet om februarrevolutionen vil han til Paris. Men den besindige de Castro holder ham tilbage og forskåner ham fra at blive desillusioneret som hovedpersonen i *En Jøde* ved julirevolutionens excesser. Allerede nogle lokale dønninger i folkerejsningens kølvand - et unitarmøde og stiftelsen af en frihedskohorte - fremstår som yderliggående demonstrationer. En anden, religiøs yderlighed repræsenterer den fanatiske jødemunk Fra Jacobeo, der hudfletter sig selv og vier sig martyriet. Han opnår det også ved at blive dræbt i forbindelse med nedbrydelsen af Roms ghettomure, en i bogens symbolik betydningsfuld begivenhed, som er flyttet hen til dette tidspunkt. Det kommer til at berøre Otto, idet skuespillerinden - som hævn for at være beluret i osteriet - får ham mistænkt for mordet; den rasende pøbel stormer hans logi og ledes på vej af den skinsyge romerske værtinde. Han søger sammen med Mendoza tilflugt hos de Castro, som vælger at drage nordpå med de to danske. Disse voldsomheder skal bekræfte hans ord om revolutionen, at det er »en pludselig og stor Fremtoning af den Nemesis, der stille og ubemærket sysler hver Dag og i alle Forhold. Den høje og strenge Nemesis kan faae Udseende af at slaae vildt om sig som en drukken Mand; men vær vis paa, den veed, hvor den slaar, selv om den rammer dem, som have paakaldt den« (II s. 97). Men Otto erkender endnu ikke sin andel: han tror sig forrådt af romerinden uden at kende skuespillerindens angiveri; i virkeligheden er det hans eget usande forhold til begge kvinder der slår tilbage.

Det samme gentager sig nu på et højere plan i det næste rejseafsnit, fra Schweiz. Selve den rene

ophøjede alpeluft betegner et trin opad mod idealet. I Genf møder han komtessen fra færdens begyndelse, 337 der var blevet ham som »Kvindelighedens Inkarnation« (II s. 108), foruden at han genser Camilla, sit hjemlige idealbillede. Der går bud om omvæltninger hjemme, og Otto fornemmer en vældig løftelse - i kontrast til den prosaiske Hald - og anspores af Camilla til at drage tilbage og virke for fædrelandet. Hvorimod komtessen, der har mistet familie og ejendom ved østrigsk vold, maner ham til at være med til at befri Italien. Mirjam-hymnen lyder (spillet af Mendoza ved en til formålet indlagt koncert til fordel for Schweizerrevolutionens ofre) og peger som altid hemmeligt mod hjemmet. Han tiltræder retræten og må skilles fra begge sine inspiratricer, et første vidnesbyrd om hans offervilje.

Da han stiger ned mod dalen, skal hans næste og vigtigere prøve bestås. Schweiz er jo demokratiets hjemsted, hvor den rejsende forfatter engang var blevet beskæmmet, da han traf en dansk håndværker og ikke ville række ham hånden. Her lader han nu Otto gense sin håndværkerven som en forstørret gentagelse af deres møde i København. Det er som dengang at mødes med realiteterne: hans forestillinger om det frie liv på valsen får et knæk, da han finder Peter syg og hjælpeløs og erfarer, at to tredjedele af de farende svende går i hundene. Han beslutter at ledsage ham tilbage til de Castro i Genf for derigennem at hjælpe ham til at realisere hans mekaniske opfindelser. Men da han undervejs hører at Halds er i nærheden, fristes han til at forlade vennen for at gense den tilbedte Camilla. Frem for ham står »Billedet af hans Sjæl, som den oprindelig var anlagt ... og han følte Medlidenhed over, at det skulde føres hen og være Gjenstand for en fremmed Mands Haan« (II s. 122). Tanken på ægtemanden vejer altså mere end hensynet til barndomskammeraten. At afkaldets vej er den rette, antydes ved at han lige efter opdager et skriftsted over herbergets dør: »Nehme mein Kreuz auf Dich und folge mir«. Det var Jesu ord til disciplene, en forstørret gentagelse af hans ord til den rige yngling om at ofre alt, som Otto under sin første krise havde fundet så uoverkommelige (ovf. s. 332). Det er også dette bud der var efterlevet så outreret af Fra Jacobeo. Det bliver et følgetema for de etiske konflikter.

Den næste lader ikke vente på sig. Ved tilbagekomsten til Genf finder Otto brev fra Hald, der er tilskadekommet med sit ben 338 (halt?) og intetanende beder ham slutte sig til dem. Han iler da mod Camilla, ledsaget af Volmer-mottoet der for ham varsler lykke og for læseren ulykke (ovf. s. 331). En række episoder handler om kald og forsagelse, og han hører nu af hendes mund hine ord fra det anonyme brev om lykkens æble (ovf. s. 333) - men med den omvendte virkning at hans begejstring river hende med sig. Et nyt brev hun skriver for at bryde deres forhold, ender med bekendelse til den tro på »Gud i Lidenskaben«, som hende uafvidende stammer fra Otto selv - via Milner (ovf. s. 332). Således demonstreres de Castros tanke, som gentages i forfatterens efterskrift, om at mennesket står til ansvar for hvert ord det har talt, såvel som for hvert ord det har hørt.

Straks efter bliver ansvaret stillet frem for både ham og hende. I et kloster træffer de ingen anden end Pauline som nonne - hun der er svigtet af Otto, har fundet afkaldets smertefulde og lutrende vej. Og i det samme mærker Camilla liv under sit hjerte, en levendegørelse af hendes ansvar over for Hald. Otto er imidlertid forurettet over denne huskekage af skæbnen såvel som over Camillas pludselige omsving. Hermed har også hjemlandets kamp mistet sin tiltrækning, og han søger i stedet til den fordrevne komtesse, inkarnationen af frihedskravet. Han vil ud at stride for en retfærdigere verden og slutter sig til de italienske revolutionstropper.

Om hans oplevelser her og sluttelige skuffelse handler de sidste, svagere kapitler i anden del. De kan forstås som en parallel til slutkapitlerne i Københavnsafsnittet, da de desillusionerende indblik i kulissekampen på den hjemlige politiks arena fik ham til at rejse ud. Nu er det intrigerne, hævnsygen og rivaliseringen bag revolutionsbevægelsen som han får personlig erfaring for - en forstørret gentagelse af frihedsidealets forrådelse.

Det fremgår navnlig gennem to af de ledere han kommer i berøring med, en schwabisk adjudant og en italiensk general. Begge bliver selv ledet, mindre af ideelle motiver end af private afreaktioner. Adjudanten bærer på et tilsidesættelseskompleks fra barndommen, og hans folkelige floskler dækker over en kynisk diktatorideologi. Den mere sympatisk tegnede general har engang i jalousi skudt sin gravide hustru, hvad der udelukkede ham fra regulær 339 karriere, og da han ender med at blive skudt selv ved en forræderiproces, giver Otto den »rigtige« forklaring: det var hans ufødte barn der skød ham, ligesom han selv efter døden vil dræbe sin morder (II s. 196). Det er de afsporede og forvildede lidenskaber, hvori ikke Gud findes, men en Nemesis der slår om sig som beruset (de Castros ord ovf. s. 336).

Ottos egne motiver er også blandede. Over for generalen, der har mistro til uselviske bevæggrunde, forklarer han sin tilslutning med personlig ambition; men desuden tilstår han sin »poetiske« længsel efter noget stort og helt. Ligesom i Platons *Symposion* ses menneskets Eros som en higen efter at komplettere sig, eller med Schiøtts ord fra fortællingens eget symposion (I s. 156), at fylde en opgave uden for sig selv. Otto betros at føre en bataljon og får derved rakt den »hank« til virkelighedens verden, som han havde drømt om under folkefesten og bedt om på Colosseum (billedet genkommer II s. 166). Bataljonen splittes dog af modstridende ordrer og bliver revet op af fjendens ryttere (hvoriblandt en grevesøn hjemmefra dukker op som østrigsk officer - det sidste af rejsens mange frapperende gensyn). I nederlaget mødes han med komtessen, hvis magnetiske dragning jo var den egentlige årsag til hans komme; og mødet lader ane at

dragningen mod hende kan være den egentligste grund til hans fiasko.

I en ensom bjerggård oplever de en kort stund af lykke, inden begivenhederne tvinger dem videre til revolutionens centrum Paris. På hende virker ildkampene erotisk hidsende, hun bliver en hævnens furie - som om Ottos fordums tro på en gud i lidenskaben genkommer i forvrænget skikkelse. I en slags pligtfølelse tilbyder han hende ægteskab, men hun vil ikke til hans kolde land. Deres forbindelse har stået under Apollons auspicier; i Belvederemedaljonen har han hentet opmuntring til striden, og i den har hun set hans indvielse dertil (II s. 163). Det var som en forening af dåd og poesi, nu er dåden sunket sammen i krudtrøg, og poesien er det eneste han kan vende hjem med. Han drømmer som tidligere om et dommedagsdigt (ovf. s. 332), og hans sidste ord til den grevelige »borgerinde« var en dom over Europas frihedskamp (II s. 197). Men det er historiens ironi at der samtidig fældes dom over 340 ham selv. »Der har ikke været Renhed og Højhed nok i hans og de andres Stræben; Sagen er hjemsendt til en ny og bedre Behandling«, hedder det i efterskriften. Således bliver helten hjemsendt fra militærtjenesten. I hjemmet skal de definitive prøver stå.